

*Кузнецова М. О.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету*

*Колотило Д. С.,
студент гуманітарного факультету
Запорізького національного технічного університету*

ДО ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. Р. Р. МАРТІНА “A GAME OF THRONES” ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)

Анотація. У статті йдеться про особливості реалій у романі Дж.Р.Р. Мартіна “A Game of Thrones” та їх перекладу українською мовою. Запропоновано класифікацію реалій, розглянуто основні способи їх відтворення. Пояснюється вибір перекладачем перекладацьких прийомів, які використовуються під час відтворення реалій українською мовою.

Ключові слова: реалія, художній текст, переклад, транслітерація, транскрипція, калькування, описовий переклад.

Постановка проблеми. Перекладознавство як самостійна галузь філології визначилася відносно недавно, проте досить швидко посіла своє місце в системі лінгвістичних дисциплін. Її появі передувала наполеглива діяльність лінгвістів, літературознавців і перекладачів-практиків, серед яких слід назвати таких, як С.Г. Бархударов, В.Н. Комісаров, Р.К. Мін'яр-Белоручев, Л.Л. Нелюбін, Я.Й. Рецкер, О.В. Федоров, Г.Т. Хухуні, А. Швейцер. Як навчальна та наукова галузь філології перекладознавство має власну історію існування, велику теоретичну базу, а також власний набір методик дослідження.

Вибір теми представленої наукової розвідки зумовлений перш за все актуальністю питання, пов'язаного з перекладом реалій новітньої англійської художньої літератури, наприклад, прози фентезі, яскравими представниками якої є Дж.Р.Р. Мартін, Дж.Р.Р. Толкін, Дж.К. Роулінг та інші письменники. Тема дослідження належить до числа праць, які виконуються в руслі приватної теорії перекладу, предметом якої є художній текст [1, с. 24]. Отже, з усіх наявних видів перекладу для здійснення нашого дослідження важливим є переклад художній, при якому здійснюється передача змісту художнього тексту, виконаного однією мовою, засобами іншої мови. Він може бути визначений як «інструмент культурного освоєння світу і розширення колективної пам'яті людства, фактор самої культури» [2, с. 247].

Метою статті є аналіз особливостей відтворення реалій роману Дж.Р.Р. Мартіна “A Game of Thrones” в українському перекладі.

Виклад основного матеріалу. Одним із основних об'єктів теорії перекладу художнього тексту є так звані реалії. Питання про виділення реалій, їх опис і спроби класифікації є досить дискусійним [3, с. 23]. Як національно-культурний елемент художнього тексту реалії неодноразово ставали предметом лінгвістичних і суто перекладознавчих досліджень. Так, їх вивчають з позицій еволюції перекладацьких принципів; їх розглядають як один з компонентів безеквівалентної лексики (Є.Л. Жених);

досліджують їх функціональну приналежність, наприклад, індійські реалії в англійському тексті (Є.Ю. Пугіна), лицарські реалії (Л.І. Титова).

Наукова новизна представленої дослідження полягає у тому, що вперше здійснено інвентаризацію реалій, використаних в автентичному тексті роману-фентезі Дж.Р.Р. Мартіна “A Game of Thrones”, що отримав премію Локус як найкращий фантастичний роман і став бестселером, та в його українському перекладі, який виконав Віталій Данмер, запропоновано класифікацію виявлених реалій, а також визначено і проаналізовано прийоми їх перекладу. Вибір матеріалу дослідження обумовлений власне «культовим» статусом зазначеного циклу книг (серії епічних романів) “A Song of Ice and Fire” Дж.Р.Р. Мартіна [4, с. 7].

Існує безліч визначень реалій. Так, відомий лінгвіст О.С. Ахманова розуміє реалії, по-перше, як «різноманітні чинники у класичній граматиці, які вивчаються зовнішньою лінгвістикою, такі як державний устрій певної країни, історія та культура певного народу, мовні контакти носіїв цієї мови тощо, з точки зору їх відображення в цій мові»; а по-друге, як «предмети матеріальної культури» [5, с. 381]. Відповідно до наведеного визначення за словом «реалія» стоять поняття, що є матеріальними об'єктами навколишнього світу.

Слово «реалія» використовується в теорії перекладу як спеціальна лексична одиниця (термін) для назви певних перекладацьких понять. Однак, як і перекладацький термін, це слово має кілька значень. Так, згідно з «Тлумачним перекладознавчим словником» реалії – це, по-перше, слова і вирази, що позначають предмети, поняття, ситуації, яких не існує в практичному досвіді людей, які говорять іншою мовою; по-друге, предмети матеріальної культури, що слугують основою для номінативного значення слова; по-третє, слова, що позначають національно-специфічні особливості життя і побуту [1, с. 178].

Як бачимо, слово «реалія» може бути використано в різних контекстах і може вступати у синонімічні зв'язки з різними словами. Часто поряд з терміном «реалія» вживаються такі терміни, як «безеквівалентна лексика», «екзотична лексика», «екзотизм», «етнографізм». Ці поняття ріднить національне, історичне, місцеве та побутове забарвлення, а також відсутність відповідностей (еквівалентів) в мові перекладу [6, с. 13].

Термін «безеквівалентна лексика» зустрічається у багатьох авторів, які, однак, трактують його по-різному. Зокрема, зустрічаються такі визначення: синонім «реалії»; слова, відсутні в іншій культурі і в іншій мові; нарешті, просто непереказні на іншу мову слова [1; 7; 8; 9]. Згідно з тлумачним перекладознавчим словником

безеквівалентна лексика – це «лексичні одиниці (слова і стійкі словосполучення), які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед лексичних одиниць іншої мови. Традиційно до безеквівалентної лексики відносять слова-реалії, тимчасово безеквівалентні терміни, випадково безеквівалентні слова» [1, с. 25]. На базі цього визначення можна зробити висновок, що слова-реалії є частиною сукупності безеквівалентної лексики. Іншими словами, реалії входять як самостійне коло слів в межі безеквівалентної лексики. Оскільки реалії складають значну частину безеквівалентної лексики, можна виділити культурологічні реалії, власнемовні реалії та лінгвокультурологічні реалії.

Одним із найскладніших питань в теорії перекладу і водночас винятково важливим для будь-якого перекладача художньої літератури є питання про переклад реалій, оскільки пов'язане воно з цілою низкою різномірних елементів, таких як перекладацький аспект країнознавства, культура перекладача, облік фонових знань (знайомство з відповідним середовищем, культурою, епохою) читача перекладу порівняно зі звичним сприйняттям і психологією читача оригіналу і, нарешті, чимало літературознавчих і лінгвістичних моментів [2, с. 66]. На думку С.І. Влахова і С.П. Флоріна, «переклад реалій – частина великої і важливої проблеми передачі національної та історичної своєрідності, яка сходить, мабуть, до самого зародження теорії перекладу як самостійної дисципліни» [10, с. 5]. До важливих обставин, які не можна не брати до уваги під час вибору найбільш відповідного прийому перекладу, відноситься осмислення незнайомих реалій в оригіналі, тобто місце, яке вона займає в контексті; визначення, як вона подана автором; опис засобів, якими користується останній, аби довести до свідомості читача її семантичний і конотативний зміст [3, с. 56].

Незнайомою найчастіше є чужа реалія. Автор вводить її в текст художнього твору головним чином під час опису нової для носія цієї мови дійсності, наприклад, в романі з життя якогось народу, оповідаючи про чужий для читача побут. Ці малознайомі або зовсім незнайомі слова вимагають такої подачі, яка б дала змогу сприйняти описуване без труднощів, тобто зрозуміти смисл і вловити національний чи історичний колорит. С.І. Влахов і С.П. Флорін відзначають, що «при недостатньо вмілому їх введенні, якщо письменник переступив якусь трохи помітну межу міри й смаку, читач сприйме реалію як непотрібну екзотику» [10, с. 80]. Крім того, дослідники пропонують таку загальну схему прийомів передачі реалій у художньому перекладі:

1) транскрипція;

2) переклад (і заміна):

– *неологізм*:

– калька;

– напівкалька;

– освоєння;

– семантичний неологізм;

– *приблизний переклад*:

– родо-видова заміна;

– функціональний аналог;

– опис, пояснення, тлумачення;

– *контекстуальний переклад* [10, с. 87].

Так, транскрипція передбачає введення в текст перекладу за допомогою графічних засобів відповідної реалії максимально допустимими засобами, фонетичним наближенням до її оригінальної фонетичної форми [11, с. 49]. Переклад (і заміна) реалії як прийом передачі застосовують зазвичай в тих випадках, коли транскрипція з тих чи інших причин неможлива або небажа-

на. Введення неологізму, на думку С.І. Влахова і С.П. Флоріна [12, с. 88], є найбільш вдалим (після транскрипції) способом збереження змісту і колориту реалії, оскільки шляхом створення нового слова (або словосполучення) іноді вдається досягти майже такого ж ефекту. Кальки – запозичення шляхом буквального перекладу (зазвичай по частинах) слова або звороту. Напівкальки – це свого роду часткові запозичення, теж нові слова або (стійкі) словосполучення, але складаються вони здебільшого зі свого власного матеріалу і частково з матеріалу іншомовного слова. Освоєнням називають адаптацію іншомовної реалії, тобто надання їй на основі іншомовного матеріалу вигляду рідної мови. Семантичним неологізмом називають умовно нове слово або словосполучення, скомпоноване перекладачем, яке дає змогу передати смисловий зміст реалії. Принцип родо-видової заміни дає змогу передати (приблизно) зміст реалії одиницею з більш широким значенням. Приблизний переклад реалій застосовується частіше, ніж будь-який інший прийом. Зазвичай цим шляхом вдається, хоча часто і не дуже точно, передати предметний зміст реалії, але колорит майже завжди втрачається.

Далі на прикладах із всесвітньвідомого роману у жанрі епічного фентезі американського письменника Дж.Р.Р. Мартіна «A Game of Thrones» розглянемо декілька типів реалій та способів їх перекладу. Зіставляючи роман [13] і його український переклад [14], здійснений Віталієм Данмером, ми проаналізуємо типи реалій та основні способи їх перекладу. Виділені методом суцільної вибірки реалії роману Дж.Р.Р. Мартіна «A Game of Thrones» можна класифікувати таким чином:

1) побутові реалії (*Holdfast – фортеця; brown gloves – коричневі рукавички; scabbard – футляр для меча; three acres – три акри*);

2) етнографічні та міфологічні реалії (*Wildings – одичалі; Others – Інші; Children of the forest – дім лісу; Rhoynars – роїнари; the First Men – перші люди; dragon – дракон; Dothraki – дотракійці; the Wall – стіна*);

3) реалії державно-адміністративного устрою і суспільного життя (*Night Watch – Нічний Дозор; master of horse – майстер над кіньми; Archon – Архонт; Hand of the King – правиця короля; Black brothers – Чорні Брати; guard – гвардія; Guardian of the North – Хранитель Півночі*);

4) реалії світу природи (*direwolf – лютововк; Trident – Тризубець; Narrow sea – Вузьке море*);

5) ономастичні реалії (*Winterfell – Вінтерфел; the King-beyond-the-Wall – Король за Стіною; Mad King – Божевільний Король; Free Cities – Вільні Міста*);

6) асоціативні реалії (*crowned stag – вінценосний олень; the winter is coming – зима близько; blue is calling – синява кличе*).

В ході дослідження було виявлено, що найбільш уживаними реаліями є ономастичні реалії, етнографічні реалії, а також реалії державного устрою і суспільного життя. Це обумовлено великою кількістю дійових осіб у романі, а також його сюжетом, який описує подробиці фантастичного світу і подій, які в ньому відбуваються.

Як вже зазначалося раніше, найпоширенішими способами перекладу реалій є транслітерація, транскрипція, калькування, описовий переклад, приблизний переклад. Так, під час перекладу роману «A Game of Thrones» українською мовою використовуються такі прийоми відтворення реалій:

1) транслітерація (*Braavos – Браавос; Eddard – Еддард; Khal – Кхал; Sansa – Санса*), за допомогою якої, як бачимо, перекладаються здебільшого ономастичні реалії;

2) калькування (*Lord of the Seven Kingdoms – владика Сєми Королівств; blood riders – кровні всадники; Dragon stone – Драконівський камінь; Iron Throne – Залізний Трон*), яким перекладаються переважно ономастичні та етнографічні реалії;

3) описовий переклад (*shadow skin cloak – плащ зі шкури сутінкового kota*), який характерний здебільшого для побутових реалій;

4) трансформаційний переклад (*Princess Elia of Dorne – принцеса Елія Дорнійська*), за допомогою якого перекладаються ономастичні реалії та реалії державно-адміністративного устрою і суспільного життя.

Висновки. Проблема дослідження прийомів перекладу реалій і досі залишається невирішеною. Це пов'язано не тільки з різними поглядами перекладознавців на це питання, але і з великою кількістю факторів і нюансів, які впливають на його вирішення. Так, спірними моментами залишаються такі, як тлумачення поняття «реалія», питання класифікації реалій (зокрема, питання про те, на основі яких ознак слід поділяти на групи мовні одиниці), виділення і розмежування безпосередньо способів перекладу реалій.

За результатами нашого дослідження можна стверджувати, що під час вибору прийому перекладу важливу роль відіграють характер тексту, місце реалії в тексті і точка зору перекладача, тому що саме він вибирає той чи інший прийом, покладаючись на свій перекладацький інстинкт, спираючись на отримані знання та накопичений в процесі роботи досвід. Тому остаточне слово, незалежно від теоретичних досліджень, здебільшого залишається за перекладачем.

Література:

1. Нелюбин Л.Л. История науки о языке : [учебник] / Л.Л. Нелюбин, Г.Т. Хухуни. – М. : Изд-во МГОУ, 2003. – 330 с.
2. Нелюбин Л.Л. Лингвостилистика современного английского языка / Л. Л. Нелюбин. – М. : Флинта ; Наука, 2007. – 128 с.
3. Сорокина К.В. Особенности перевода реалий в художественном тексте : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / К.В. Сорокина. – М., 2013. – 170 с.
4. Кузнецова М.О. Вторинний дискурс англословних текстів сучасної масової культури : [монографія] / М.О. Кузнецова. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2015. – 216 с.
5. Ахманова О.С. Словарь омонимов русского языка / О.С. Ахманова. – М. : Русский язык, 1976. – 448 с.
6. Тер-Минасова С.Г. Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики межъязыковой и межкультурной коммуникации / С.Г. Тер-Минасова. – М. : АСТ: Астрель. Хранитель, 2007. – 286 с.
7. Жених Е.Л. Особенности природы немецкой безэквивалентной лексики и ее влияние на перевод (с немецкого языка на русский) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук / Е.Л. Жених. – М., 2000. – 20 с.
8. Тер-Минасова С.Г. Личность и коллектив в языках и культурах / С.Г. Тер-Минасова // Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2003. – № 2. – С. 13.
9. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика / А.Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 251 с.
10. Влахов С.И. Непереводимое в переводе. Мастерство перевода / С.И. Влахов, С.П. Флорин. – М. : Международные отношения, 1970. – 511 с.
11. Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы / В.С. Виноградов. – М. : Наука, 1978. – 205 с.
12. Влахов С.И. Непереводимое в переводе / С.И. Влахов, С.П. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 352 с.
13. Martin G.R.R. A Game of Thrones. Book One of A Song of Ice and Fire / G.R.R. Martin. – New York : Bantam Books, 1996. – 274 p.
14. Мартин Дж.Р.Р. Гра Престолів / Дж.Р.Р. Мартін ; пер. з англ. В. Данмер. – Кривий Пир : Hurtom.com, 2013. – 321 с.

Кузнецова М. А., Колотило Д. С. К проблеме перевода реалий в художественном тексте (на материале романа Дж. Р. Р. Мартина “A Game of Thrones” и его перевода на украинский язык)

Аннотация. В статье идет речь об особенностях реалий в романе Дж. Р. Р. Мартина “A Game of Thrones” и их перевода на украинский язык. Предложена классификация реалий, рассмотрены основные способы их перевода. Объясняется выбор переводческих приемов, используемых при воспроизведении реалий на украинский язык.

Ключевые слова: реалия, художественный текст, перевод, транслитерация, транскрипция, калькирование, описательный перевод.

Kuznetsova M., Kolotylo D. To the translation problem of reality in the literary text (based on the novel “A Game of Thrones” by G.R.R. Martin and its translation into Ukrainian)

Summary. The article deals with some of the reality peculiarities in the novel “Game of Thrones” by G.R.R. Martin and its translation into Ukrainian. The article also offers the classification of reality. It considers the main ways of their translation and explains the translation techniques.

Key words: reality, literary text, translation, transliteration, transcription, tracing, descriptive translation.